

ТЕМА 6: Платіжна картка як інструмент безготівкових розрахунків

План

1. Поняття, види та характеристика банківських платіжних карток.
2. Основні учасники системи карткових розрахунків, їх права та обов'язки.
3. Порядок видачі та обслуговування платіжних карток.
4. Технологія безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток.

Законодавчо-нормативна література:

1. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”.
2. Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затверджене постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 № 137 із змінами.

Таблиця 1. Основні показники ринку платіжних карток в Україні

№ з/п	Дані за станом на:	Банки-члени карткових платіжних систем (шт.)	Держателі платіжних карток (тис. осіб.)	Платіжні картки (тис.шт.)*	Платіжні картки в обігу**	Банкомати (шт.)	Термінали (шт.)	Імпринтери (шт.)
1	01.01.2002	58	3 214	3 630	н.д***	1830	14593	27134
2	01.01.2003	77	5 696	6 150	н.д	2618	21714	23438
3	01.01.2004	87	10 525	11 529	н.д	5027	26433	31976
4	01.01.2005	93	15 735	17 080	н.д	8104	33411	37338
5	01.01.2006	101	21 831	24 780	н.д	11325	42361	43930
6	01.01.2007	111	29 414	32 474	н.д	14 718	62 045	39 064
7	01.01.2008	127	35 723	41 162	н.д	20 931	94 317	54 406
8	01.01.2009	139	37 232	38 576	45 346	27 965	116 748	82 084
9	01.04.2009	145	37 980	30 699	44 068	28 305	107 566	78 235
10	01.07.2009	148	38 979	29 683	44 379	28 543	102 121	75 184
11	01.10.2009	146	39 193	29 547	44 641	28 840	101 247	74 942
12	01.01.2010	146	39 395	29 104	44 469	28 938	103 063	76 718
13	01.04.2010	140	39 577	28 834	44 201	28 305	102 872	15 020
14	01.07.2010	140	39 580	28 742	45 033	29 741	107 038	13 534

* зазначається загальна кількість емітованих банком платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за останні дванадцять місяців.

** зазначається загальна кількість емітованих банком платіжних карток, термін дії яких не закінчився.

*** немає даних

**Таблиця 2. Сума та кількість операцій з використанням
платіжних карток, емітованих українськими банками**

№ з/п	Дані за:	Сума операцій (млн.грн.)			Кількість операцій (млн. шт.)		
		Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього	Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього
1	2002 рік	1 163	18 885	20 048	6	68	74
2	2003 рік	1 356	26 744	28 100	7	115	122
3	2004 рік	3 418	60 341	63 759	12	226	238
4	2005 рік	3 196	96 542	99 738	18	306	324
5	2006 рік	5 049	147 597	152 646	31	428	459
6	2007 рік	8 118	217 003	225 121	45	487	532
7	2008 рік	16 980	355 438	372 418	67	567	634
8	2009 рік	18 375	334 791	353 166	77	513	590
9	1 квартал 2010	6 167	86 683	92 850	24	128	152
10	2 квартал 2010	6 447	98 371	104 818	27	142	169

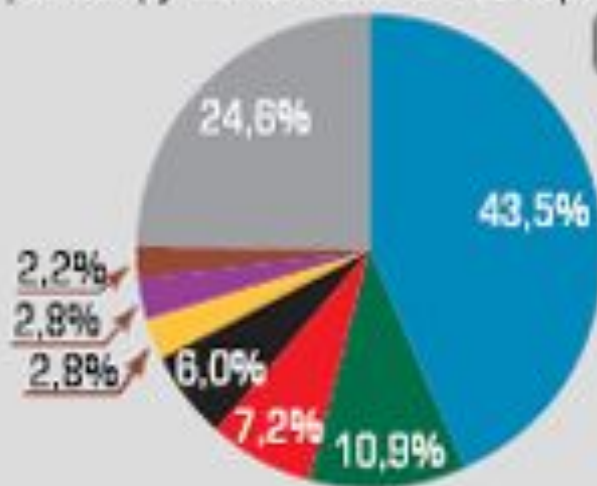
Таблиця 3. Види платіжних карток, які емітовані українськими банками

Дані за станом на:	Платіжні картки (тис.шт.)												
	Усього	За видами носіїв інформації				За платіжною схемою		За типами держателів		За типами фінансових операцій			з них з функцією електронних грошей
		з магнітною смугою	з магнітною смугою та чипом	з чипом	для розрахунків у мережі Інтернет	з дебетовою функцією	з кредитною функцією	корпоративні	особисті	з функцією видачі готівки	з функцією платежів та видачі готівки	з функцією платежів без видачі готівки	
01.07.2006	27 903	25 866	713	1 194	130	23 457	4 446	280	27 623	892	26 479	532	0
01.10.2006	30 143	28 040	771	1 249	83	24 815	5 328	299	29 844	1 014	28 583	546	0
01.01.2007	32 474	30 266	802	1 300	106	26 396	6 078	304	32 170	1 104	30 816	554	0
01.04.2007	34 110	31 876	789	1 345	100	27 305	6 805	312	33 798	1 127	32 434	549	0
01.07.2007	36 655	33 358	769	1 359	169	28 041	7 614	420	35 235	1 600	33 523	532	0
01.10.2007	38 187	35 765	834	1 411	177	29 742	8 445	463	37 724	1 631	36 027	529	0
01.01.2008	41 162	38 676	771	1 518	197	31 117	10 045	415	40 747	1 236	39 281	645	0
01.04.2008	42 772	40 054	843	1 659	216	31 821	10 951	660	42 112	885	41 354	533	0
01.07.2008	44 770	42 102	808	1 566	224	32 512	12 188	468	44 232	953	43 345	402	0
01.10.2008	42 899	40 290	748	1 633	228	31 676	11 223	483	42 416	958	41 579	362	0
01.01.2009	38 576	36 123	729	1 558	166	29 544	9 032	485	38 091	1 041	37 217	318	0
01.04.2009	30 699	28 570	588	1 448	93	24 078	6 621	434	30 265	99	30 488	112	55
01.07.2009	29 683	27 653	532	1 410	88	23 808	5 875	426	29 257	810	28 781	92	67
01.10.2009	29 547	27 555	563	1 347	82	24 190	5 357	431	29 116	819	28 669	59	42
01.01.2010	29 104	27 092	588	1 348	76	23 916	5 188	433	28 671	827	28 243	34	38
01.04.2010	28 834	26 835	588	1 353	58	24 029	4 805	409	28 425	841	27 963	50	107
01.07.2010	28 742	26 826	620	1 232	64	23 757	4 985	344	28 398	859	27 857	26	25

Более половины эмиссии карт приходится на два банка

Доли рынка крупнейших эмитентов карт в Украине

Сентябрь
2009

■ ПриватБанк	■ «Райффайзен Банк Аваль»	
■ Проминвестбанк	■ Ощадбанк	■ Укрсоцбанк
■ УкрСиббанк	■ Укрэксимбанк	■ Остальные

Источник: НБУ

Платіжна картка — спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Основна функція пластикової картки — забезпечення ідентифікації особи, що її використовує, як суб'єкта платіжної системи.

Для цього на пластикову картку наносяться логотипи банку-емітента і платіжної системи, що обслуговує картку, ім'я власника картки, номер його рахунку, строк дії картки.

Крім цього на картці може бути фотокартка власника і його підпис.


```
graph TD; A[За цільовим призначенням] --> B[банківські (іноді їх називають платіжними)]; A --> C[банківські (іноді їх називають платіжними)]; A --> D[клубні та дисконтні];
```

За цільовим
призначенням

банківські (іноді
їх називають
платіжними)

банківські (іноді
їх називають
платіжними)

клубні та
дисконтні

Банківські картки призначені для здійснення безготівкової оплати товарів і послуг власником картки, а також для одержання ним готівки зі свого банківського рахунку в спеціальних банкоматах практично в будь-якій точці світу. Саме ці картки використовуються як для здійснення купівлі в Інтернеті, так і в оф-лайнній торгівлі.

Ідентифікаційна картка призначена для регулювання доступу співробітників в окремі приміщення чи доступу до здійснення певних операцій на устаткуванні.

Клубні та дисконтні картки випускаються окремими організаціями, асоціаціями, клубами і поширюються серед членів цих організацій. Власник такої картки може одержати знижку (*discount*) на товари чи послуги, придбані у певних торгових організаціях.

**Як носій
електронної
інформації :**

картки з магнітною
смугою (*магнітні
картки*)

картки з чіпом
(мікросхемою)
(*смарт-картки*)

На **магнітній картці** записані дані власника й інформація про те, в який банк звертатися для списання необхідної суми за товар чи послугу. Тобто, картка не містить інформації про суму, що знаходиться на ній.

Смарт-картка містить зашифровану інформацію про збережену на ній суму.

За методом нанесення на картку ідентифікаційної інформації (ім'я власника картки, номер картки, термін дії картки та ін.)

```
graph TD; A["За методом нанесення на картку ідентифікаційної інформації (ім'я власника картки, номер картки, термін дії картки та ін.)"] --> B["ембосовані"]; A --> C["неембосовані"];
```

ембосовані

неембосовані

Якщо інформація нанесена рельєфним шрифтом (видавлена) спеціальним апаратом ембосером, тоді картка називається *ембосованою*.

На *неембосованих* картках ідентифікаційна інформація випалюється і, як правило, ці картки призначені тільки для електронного використання (наприклад, VISA Electron).

**За
функціональними
характеристиками**


```
graph TD; A[За функціональними характеристиками] --- B[кредитні]; A --- C[дебетові]
```

кредитні

дебетові

Кредитна картка дає змогу її власнику одержувати визначений кредит при оплаті товарів чи послуг, вартість яких вища, ніж залишок на банківському рахунку, "прив'язаному" до картки (картрахунку). Виданий кредит має бути погашений протягом визначеного терміну. Погашення кредиту може здійснюватися за рахунок страхового депозиту, що вносить клієнт при відкритті в банку картрахунку, або зарахуванням на рахунок грошей, внесених власником картки готівкою або за допомогою грошового переказу.

Власник **дебетової картки** може оплачувати придбання товарів і послуг, а також одержувати готівку в банкоматах тільки в межах суми, що знаходиться на картрахунку.

*Як кредитні, так і
дебетові картки
можуть бути*

індивідуальними

корпоративними

Індивідуальні картки призначені тільки для фізичних осіб, **корпоративні** — тільки для компаній (організацій).

Корпоративна картка "прив'язана" до рахунку компанії і може бути оформлена тільки на співробітника компанії. Така картка може бути лімітована компанією, і тоді власнику картки встановлюється ліміт використання коштів з рахунку компанії. Якщо ліміт не встановлений, власник картки може розпоряджатися всією сумою компанії, що знаходиться на рахунку.

Сімейні картки видаються як індивідуальні тільки фізичним особам, але окремі картки також можна оформити як корпоративні на кожного члена родини власника картрахунку. При цьому для кредитної картки членів родини звичайно встановлюється ліміт використання коштів.

Пластикова картка звичайно містить таку інформацію:

на лицьовий бік картки наноситься

- ім'я власника,
- номер картки,
- термін дії картки,
- логотип банку-емітента картки,
- логотип платіжної системи.
- одним із засобів захисту від підробки може бути голограма.

— на зворотному боці картки

- — підпис власника картки,
- магнітна смуга,
- іноді фотографія власника і логотипи мереж банкоматів, у яких можна отримати готівку за допомогою картки.

Номер картки складається з 16 цифр:

перші шість — код
банку-емітента;

наступні дев'ять —
банківський номер
картки (номер
картрахунку);

остання цифра —
контрольна.

*До платіжної системи, що використовує пластикову картку як засіб оплати, входять такі **групи суб'єктів**:*

- емітенти пластикових карток;
- власники пластикових карток;
- провайдер послуг з організації прийому карток для їх використання за цільовим призначенням;
- торгові організації або торговці, що приймають до сплати пластикові картки;
- процесингові центри.

До міжнародних платіжних систем на основі пластикових карток прийнято відносити такі системи:

- VISA;
- Europay/MasterCard;
- Dinners Club;
- American Express.

Для отримання платіжної картки клієнт звертається в банк, що його зацікавив своєю пропозицією, і **оформлює такі документи:**

- заява про одержання платіжної картки в одному екземплярі, до заяви додаються копія паспорта клієнта, копія довідки про присвоєння ідентифікаційного коду клієнта;
- договір про обслуговування платіжної картки.

Для зарахування коштів під час емісії платіжних карток у банку клієнтам відкриваються рахунки:

— картковий рахунок для юридичних та фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності;

— картковий рахунок для фізичних осіб .

Банк-емітент може встановити два види обмежень:

— загальний кредитний ліміт суми непогашеної заборгованості на картковому рахунку, встановлений на весь термін дії картки;

— разовий ліміт на суму однієї покупки (різним клієнтам встановлюються різні кредитні ліміти відповідно до прийнятих банком стандартів кредитоспроможності).

```
graph TD; A[Протягом терміну дії картки клієнт може поповнювати картковий рахунок] --> B[готівкою (через касу банку)]; A --> C[безготівковим способом (платіжні доручення на поповнення карткового рахунку — як правило в рамках зарплатних проектів).];
```

Протягом терміну дії картки
клієнт може поповнювати
картковий рахунок

готівкою (через касу
банку)

безготівковим способом
(платіжні доручення на
поповнення карткового
рахунку — як правило в
рамках зарплатних
проектів).

Виписка про стан і операції за картрахунком містить таку інформацію:

- установлений кредитний ліміт. (Для дебетової картки — 0);
- первісний залишок;
- перелік здійснених операцій за звітний період із зазначенням: дати операції, місця проведення операції (реєстраційне ім'я і номер пристрою, через який була проведена операція), суми операції у валюті здійснення операції, суми операції в еквіваленті валюти картки, комісії банку-еквайра за проведення операції (для операцій з готівкою), комісії за надання додаткових послуг;
- кінцевий залишок на картрахунку: позитивний, негативний (у рамках кредитного ліміту), овердрафт (якщо є).

Під **платіжною системою** розуміють комплекс правил і засобів, що дають змогу проводити розрахунки між покупцем товару чи послуги, торгово-сервісною організацією й організацією, що видала клієнту картку для здійснення таких операцій.

В системі є ***три категорії фінансових учасників***:

- емітенти (організації, що випустили картки);
- еквайри (банки, що обслуговують карткові угоди на підприємствах торгівлі/сервісу);
- розрахункові банки, покликані врегулювати фінансові зобов'язання інших учасників. Той самий банк може бути й емітентом, і еквайром, і розрахунковим банком одночасно.

Обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операції із виристанням платіжних карток банк здійснює, уклавши договір з торговельною організацією. Договір надає право останній приймати до сплати картки відповідної платіжної системи з дотриманням її правил і має включати:

- види карток, які приймаються;
- зобов'язання еквайра щодо навчання персоналу торговця правилам обслуговування платіжних карток;
- зобов'язання торговця інформувати клієнтів про можливість оплати товарів (послуг) за допомогою платіжної картки, не підвищуючи при цьому ціну за товар (послугу);
- спосіб авторизації та авторизаційний ліміт;
- порядок і строки одержання стоп-аркушів (списку платіжних карток, за якими операції заборонено);
 - термін відшкодування торговцю суми проведених операцій;
 - порядок повернення сум, опротестованих учасниками системи;
 - дотримання правил безпеки;
 - інше.

Безготівкові операції держателів платіжних карток мають виконуватись з оформленням документів на паперових носіях (сліп, квитанція платіжного термінала тощо) в *трьох примірниках*.

Перший примірник одержує власник картки, другий залишається в продавця, третій відсилається банку-еквайру.

Сліп, квитанція платіжного термінала мають включати такі обов'язкові реквізити:

— ідентифікатор торговця;

— дата здійснення операції;

— вид операції (купівля, повернення);

— валюта та сума операції;

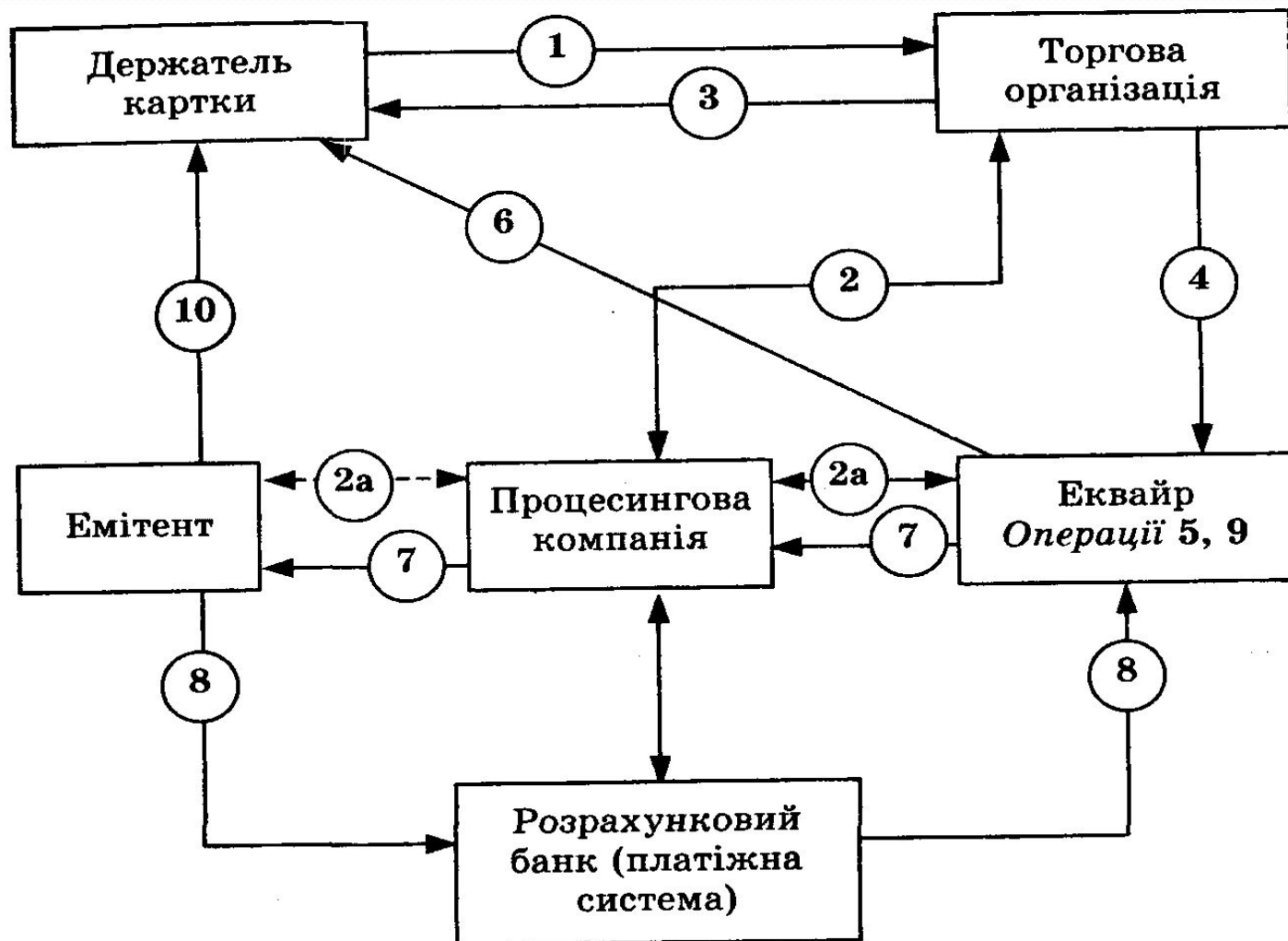
— реквізити платіжної картки (згідно з правилами платіжної системи);

— код авторизації;

— підпис касира (якщо це передбачено правилами платіжної системи);

— підпис держателя платіжної картки (у разі оформлення сліпа — обов'язково, а в разі оформлення квитанції платіжного термінала — згідно з правилами платіжної системи).

Загальна схема розрахунків за допомогою платіжної картки

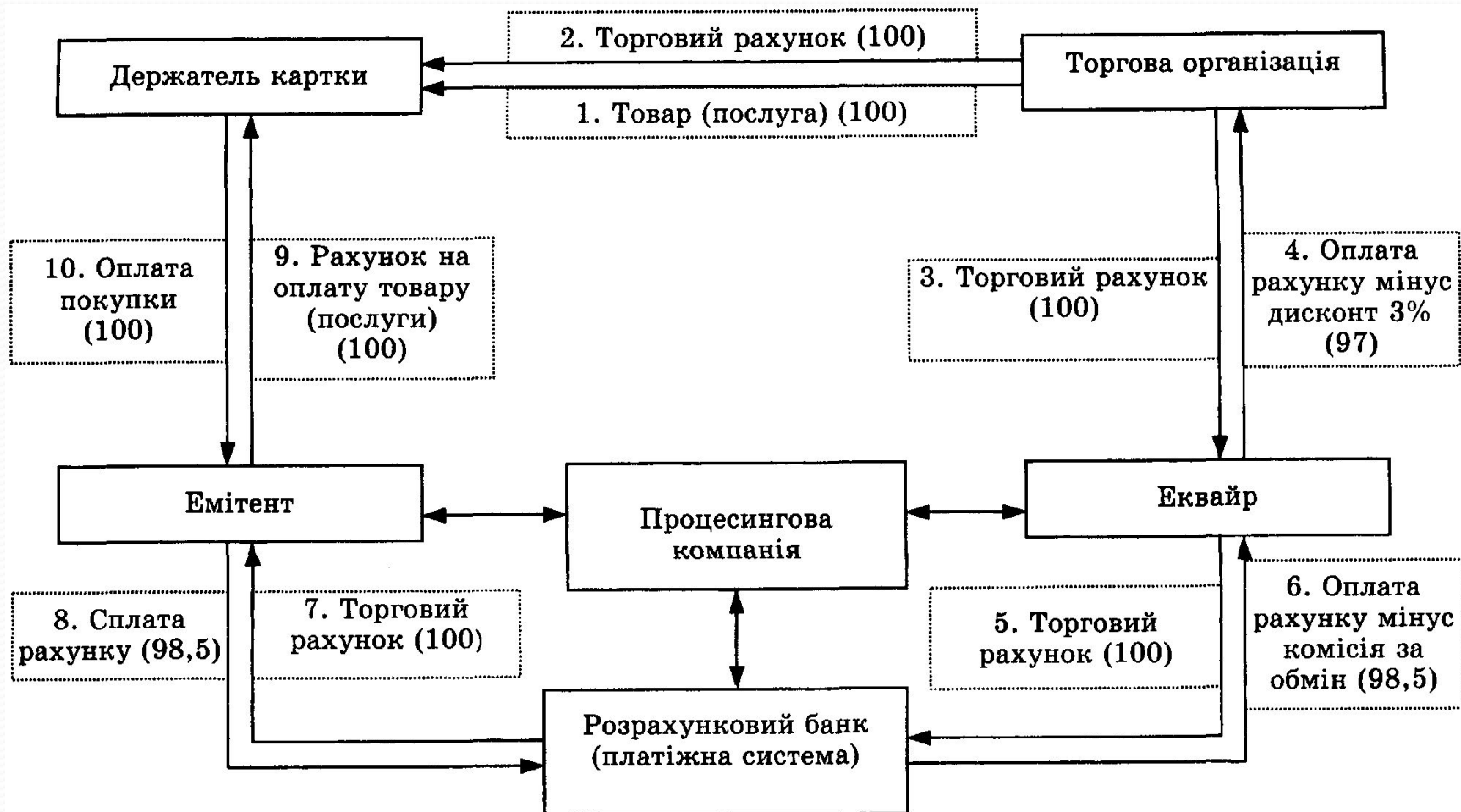

Рис. 2.13. Фінансовий потік та плата за взаємний обмін при операціях з картками